

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Theunissen, Bert, *De koe. Het verhaal van het Nederlandse melkvee 1900-2000*

(Amsterdam: Bert Bakker, 2010, 192 blz., ISBN 978 90 351 3423 2).

‘De koe’ is een boektitel die op het eerste gezicht misplaatst lijkt in de recensierubriek van een historisch tijdschrift dat – zo nemen we redelijkerwijze aan – over de geschiedenis van mensen handelt. Toch hoort dit boek hier wel degelijk thuis. De koe *is* immers niet. Het zijn boeren, veefokkers en wetenschappers die koeien fabriceren. Ze doen dat door kruising, inteelt en selectie, volgens de noden, mogelijkheden en inzichten van het moment. Het boek van Bert Theunissen – veeleer een essay, want de lezer moet het stellen zonder noten en met een beknopte bibliografie – is het werk van een kenner: bioloog, wetenschapshistoricus en hoogleraar geschiedenis van de natuurwetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Met deze bijzonder vlot geschreven publicatie kan Theunissen zowel rundveehouders, bio-ingenieurs als historici bekoren.

Theunissens verhaal van de koe, over de ontwikkeling van de Nederlandse melkveehouderij, vertrekt vanuit de actualiteit. De hedendaagse hoogproductieve ‘Nederlandse’ melkkoe – ze levert gemiddeld bijna 8.800 kg melk per jaar, terwijl haar overgrootmoeders rond 1950 niet verder kwamen dan 4.000 kg – heeft een identiteitsprobleem. Ze is namelijk vooral een importproduct, sinds de jaren 1980 zorgvuldig geassembleerd door kruising van Fries-Hollandse zwartbonten en roodbonten die domineerden op de zandgronden in de Maas-Rijn-IJssel regio met het sperma van Noord-Amerikaanse stieren, de fameuze Holsteins. De auteur wil weten waarom deze verregaande Amerikanisering van het Nederlandse melkvee heeft plaatsgevonden (nota bene zo verregaand dat de zogenaamd traditionele Nederlandse rundveerassen inmiddels in de Stichting Zeldzame Huisdierrassen zijn beland).

Het antwoord op de waarom-vraag meandert langs de verschillende bochten die de Nederlandse rundveeteelt sinds 1900 heeft genomen. Het meandert in de vorm van 12 hoofdstukjes met een chronologische en/of thematische insteek, wat nogal wat heen en weer gewip en enkele storende herhalingen tot gevolg heeft. Telkens komen de actoren voor het voetlicht die in de rundveeveredeling een rol hebben gespeeld: de boeren zelf, rundveefokkers, Wageningse wetenschappers en ook de politiek. Centraal in

het betoog staat de spanning tussen de dagelijkse praktijk van de fokkers en rundveehouders en het wetenschappelijk onderzoek want het begrip ‘goede koe’ kan vele ladingen dekken: kwantiteit (melkgift, vleesaanzet), kwaliteit (vet- en eiwitgehalte van melk), rendement (relatie voederkost/opbrengst), robuustheid (levensduur, resistentie tegen ziekten) en lange tijd vooral ook esthetiek want ‘mooi’ stond in de ogen van fokkers gelijk aan ‘goed’.

Vanaf de achttiende eeuw gaven Nederlandse boeren de voorkeur aan zwartbonten vanwege hun hoge melkgift. De ironie wil dat Amerikaanse fokkers vanaf de late negentiende eeuw massaal zwartbonte stieren uit ‘Holland’ invoerden om er het vee van de VS mee te verbeteren. De Amerikaanse Holsteins die daaruit voortkwamen hebben dus voorouders met Nederlands (Friesland, Holland) en Duits (Holstein) bloed. En allicht is ook dat nog een simplificatie van de genetische mengelmoes der geschiedenis: de classificatie van rundveerassen en hun consecratie in stamboeken is immers pas begonnen in de latere negentiende eeuw. De tendens naar raszuivere types weerspiegelde zowel de doelstelling om het rundvee te veredelen als nationale trots.

Nederland ontwikkelde inderdaad koeien om trots op te zijn. Theunissen expliciteert de belangrijke omslag die zich omstreeks 1900 voordeed, namelijk het streven naar de ideale dubbeldoelkoe. Dit waren kleinere zwartbonte runderen, met een platte rug, robuuste bouw, gezond en vroegrijp, sober, groot aanpassingsvermogen, lange levensduur, hoge melkgift maar ook behoorlijke vleesopbrengst. Dit was in eerste instantie om de agrarische crisis van de late negentiende eeuw het hoofd te bieden maar ook om de rundertuberculose uit te roeien. Er werden daarvoor veel inspanningen gedaan op vele fronten tegelijkertijd: stalhygiëne, veevoeding, melkcontrole, rundveekeuringen, tentoonstellingen en wedstrijden, maar ook de aansturing door fokverenigingen van kruisingen (vanaf het midden van de jaren 1930 met kunstmatige inseminatie, recent ook embryo-transplantatie), inteelt en selectie. Toch bleef de maakbaarheid van het rundvee tot voor kort een proces van ambachtelijke *trial and error*.

De stevige greep van de wetenschap op de fokkerij nam pas een hoge vlucht vanaf de jaren 1980, het tweede grote omslagmoment. De combinatie van genetica en informatica creëert sinds dan een steeds scherper inzicht in de vererving van kenmerken en de rentabiliteit van binnen- en buitenlands rundvee. Intussen kregen de Nederlandse melkboeren af te rekenen met de koerswending in het Europees gemeenschappelijk landbouwbeleid: boterbergen en melkplassen moesten plaatsmaken voor melkquota. Om

rendabel te blijven telt dan de rentabiliteit van elke koe: een reden voor de Nederlandse rundveehouders om hun dubbeldoelkoeien te vervangen door zuiver melktypisch vee. Anders dan in Nederland hebben vele Belgische rundveehouders sterk op vleesaanzet gemikt met de ontwikkeling van het ‘Belgische’ witblauw dikbilrund. Er is dus nog boeiende stof voorhanden voor internationaal comparatief onderzoek. De ecologische en ethische consequenties van de voorthollende ‘genomic selection’ komen in dit boek niet aan bod, misschien is het daar nog te vroeg voor. Moge het intussen duidelijk zijn: wie het verhaal van Bert Theunissen leest, zal nooit meer achteloos langs een weiland met koeien lopen.

Leen Van Molle, K.U. Leuven

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Thijssen, Jo, *'Leerzaame prentjens voor de jeugd'. Schoolprenten van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* (Utrecht: Matrijs, 2009, 215 blz., ISBN 978 90 5345 373 5).

In 2009 vierde de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen haar 225-jarig bestaan. Ter gelegenheid van dit jubileum heeft het Nut Jo Thijssen gevraagd een boek te schrijven over de rol die het Nut heeft gespeeld bij het uitgeven van de eerste Nederlandse schoolprenten – een onderwerp waaraan nauwelijks aandacht is besteed. Het resultaat is een prachtig uitgegeven boek dat naast de achtergronden van de drie series schoolprenten die het Nut in de negentiende eeuw liet uitgeven ook de catalogus van deze schoolprenten bevat. Het inhoudelijke gedeelte is opgebouwd uit twee verhaallijnen: een beeldlijn en een tekstlijn. De beeldlijn – bedoeld voor de meer algemeen geïnteresseerde lezer – is zoals de auteur terecht opmerkt 'een soort stripverhaal dat sprongsgewijze langs een selectie van hoofdpunten uit de geschiedenis van de Nutsprenten loopt'. In de tekstlijn gaat Thijssen in op de historische ontwikkeling en betekenis van de schoolprenten van het Nut.

In het eerste hoofdstuk beschrijft Thijssen kort de geschiedenis van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en haar educatieve idealen. Hij vestigt de aandacht op het pikante detail dat Jan Nieuwenhuyzen, oprichter van het Nut, in zijn vroegere jaren als uitgever precies die prenten en boeken op de markt bracht die later door het Nut bekritiseerd werden als 'nietsbeduidend' of zelfs 'onwaardig' omdat ze strijdig waren met haar educatieve idealen. In het volgende hoofdstuk gaat Thijssen in op de ontstaansgeschiedenis en de verschillende categorieën van volks- en kinderprenten, voorlopers van de nuttige schoolprenten, die in de achttiende en negentiende eeuw een bloeiperiode doormaakten. Vanwege hun afstamming van religieuze prenten werden deze vaak 'heiligjes' genoemd. Buiten de ontstaansgeschiedenis en de verschillende categorieën van volks- en kinderprenten biedt Thijssen eveneens inzicht in het proces van productie en verkoop en de manier waarop sommige uitgevers oude prenten hergebruikten voor nieuwe doelen. Vervelend is de omissie van jaartallen bij diverse illustraties, waardoor de situering van een aantal afbeeldingen lastig is. Ook is het jammer dat op pagina 40 een verkeerde afbeelding is afgedrukt bij het hergebruik van prenten van Willem